

Losoncz Alpár

A könyv metaforájától a szimulációig

A VILÁG KÉRDÉSE

A testiség az alany és alany között történő megértés technológiai szimulációjával szemben határként tűnik fel, a testiség nem válhat a technológiai szimuláció tárgyává. A kommunikációban felfénylő testiség ugyanis nem integrálható az informatikai kalkulusok stratégiájába.

HANS BLUMENBERG *A világ olvashatósága*¹ című remekművében úgy ír a könyv metaforájáról mint a történelem és az elbeszélés imaginárius könyvtáráról. A könyv, az imagináció és az emlékezet, a feltárás és a „kitalálás”, a logosz és a poiesis együttes munkájának ezen gyümölcse a világ megjeleníthetőségét és leírhatóságát, a szavakban és képekben való összeszedettségét példázza. A jelenlétté változtatás könyvben megtestesülő művelete, a dolgok megnyilatkozásának lehetőségére, a világtapasztalat egészének szóra bírására támaszkodik.² Rembrandt egyik festménye (*C. C. Anslo, mennonita prédikátor*) életre kelti a könyv metaforájában összpontosuló tapasztalatot: a felütött, a végtelenséggel szemben már-már feszülő, vakító fénybe vont hatalmas, súlyos könyv méltóságteljesen áll készenlétben, hogy jeleit átadja az olvasásnak és az értelmezésnek – ha van, aki e bensőséges és ünnepélyes csöndben kezébe veszi a kinyitott könyvet, akkor felragyoghatnak a létezők, s megmutathatják a világban mint mérték által közvetített rendbe, egészben való gyökerezettségüket. A könyv metaforája Blumenberg tolmácsolásában, a valóság ábrázolhatóságának és leírhatóságának, s nem magának a valóságnak a metaforája. Felcsillantja a jelenlét eksztázisát, mély értelme büszkén idézi fel azt a Hegel által magasztalt törekvést, amely arra frányult, hogy a világot éthosszá, ott-honná tegye.

Figyelemreméltó, hogy az imaginárius könyvtár feljebbi fogalma a világra a tapasztalathorizontok *egészének* átfogására utal erőteljes módon. A világ kérdése pedig mindenkor a létezők, a tér és az idő koordinátáinak összefüggésrendszerében megvalósuló egybehangoltságának és tagoltságának jegyében határozódott meg. Mindazonáltal, a világfogalom boltozata alatt mindig az egész jelentéskörével

kapcsolatos szellemi fellépés rejlett (ez a megállapítás érvényes a világot extenzióként magyarázó descartes-i, és a világot a feltárhatóság feltételeként – és a jelen korban megvalósuló világfeledtséget – láttató heideggeri értelmezésre egyaránt). Az imaginárius könyvtár metaforológiájában teljes jogú jelenlétet nyer a létezők tagoltságának és egybehangoltságának elve. A könyvtár a jelek egybefogott, rendezett kozmoszában mintegy beteljesíti Blumenberg eszmefuttatását a könyvről mint a totalitás metaforájáról.

Manapság azonban már nem az egészet, a tagoltság rendjében fennálló létezők egészét átfogó gondolkodás járja. A totalitás metaforájának, a középpont, az okozatiság, a referencia, a célirányosság, a jelenlét, a tudat, a szimmetria eszméinek és az ész hagyományos eszményeinek kritikai újragondolása határozza meg korunk arculatát. Tehát ama, valamikor tiszteletet ébresztő eszmék némelyike, amely a könyv metaforájában élt tovább, korunkban gyökeres megkérdőjelezésnek vettetett alá. Derrida, például, a *Grammatológia* című művében, amelyben a nyugat-európai logosz-hagyományt az írás elátkozása szempontjából teszi tárgyá,³ egyenesen a könyv végéről, a könyvcivilizáció berekesztődéséről⁴ és az írás kezdetéről értekezik. Úgy véli, hogy a könyv „kifulladásá” – számára ez a jelenség elsősorban a könyvtárak görcsös burjánzásában nyilvánul meg – egyúttal a fonetikus írás és, ahogy fogalmaz, az „állítólág teljes beszéd” halálát jelenti. Ezek a megállapítások persze, Derrida szavai szerint is, metaforák, amelyek azonban fényt vetnek a beszéd és a könyv új helyzetére a könyvcivilizáció kifulladásá után. A „berekesztődés” jelentése itt tulajdonképpen a könyvcivilizáció kimerülése utáni lehetőségek összességére, azaz arra a helyzetre vonatkozik, amely a kommunikáció új tartalmaival való számvetésre kényszerít bennünket.

Derrida vitába száll E. R. Curtiussal, aki a Platónról Calderónig vezető úton a könyv újonnan kivívott pozícióját vélte azonosítani.⁵ Merthogy a középkorban is, amely Curtius kutatásainak tárgya, érvényben maradt a Derrida által felismert mozzanat: ott is a jelölt igazságfogalmát ruházták fel méltósággal, s élesen szétválasztották az isteni vagy természetes írást és az emberi véges inskripciót. A könyvcivilizáció a jelentékeny módosulások ellenére, a nyugat-európai logiko-grammatikai kategóriákkal összhangban a megszabott, rangfokozott és alárendelt fonetikus írás fogalmát tartotta életben. A könyv itt a metafizikai egyetemesség tükré, az Egészet szervező akarat mintaszerű teljesítménye, dekonstrukciós bírálata tehát vezérfonalként szolgál Derrida értekezésében. Derrida a logiko-grammatikai kategóriák lényegét a lét fogalmában mint jelenlétben ismerve fel, az írásnak a nyelv fogalmát magában foglaló, de egyúttal azt dekonstruáló meghatározására törekszik.⁶ Derrida munkássága tanúskodik a jelenlét önhihi metafizikája talapzatán nyugvó könyveszme dekonstrukciójára utaló kísérletekről, arról az irányulásról, amely az írást nem kívánja a hang iránti hűségre és a jelenvaló beszéd tolmácsának szerepére korlátozni. Az írás ilyenén meghatározása feladatául tudja, hogy a kordában tartás helyett, őrizze a nyelv nyugtalanságát, amely a jelölő és a jelölt viszonylatában teremtett hagyományos határok folytonos szétfeszítését igényli. Derrida műveinek konfigurációja megnyilvánítja a dekonstruktív intenciót: ezek a művek nem óhajtják a könyv metaforájához tapadó elrendezettséget, a részek egybeillesztését valamint azt a klasszikus architektúrát megjeleníteni⁷, amely az elő/utószó,⁸ a tördelés, a hierarchikus tagolódás és a linearitás egységében formálódott szöveget segítette napvilágra. A „könyv”⁹ formája képviseli a könyv

lehetőségeire vonatkozó önvizsgáldást, a könyv eszméjét illető dekonstrukciót. A jelenlétfizika, a fonocentrizmus és a logocentrizmus uralmától megszabadult szöveg nem egyszerűsíthető az értelem, a tézis avagy a téma célirányos mozgására,¹⁰ vagy a „maradék nélküli olvashatóságra” (Derrida); a textus – lezárhatatlan és leegyszerűsíthetetlen. Az olvasás értelmet vagy témát célzó gyakorlata nem emelhet gátakat a szöveg/szövedék folyama előtt. Az olvasat avagy az értelmezés nem törölheti el azt a többletet,¹¹ amely az önmagát görgető, a disszemináció kalandját élvező szöveg legsajátabb tulajdona.

De hadd időzzek még néhány mondat erejéig a derridai értekezésnél, pontosabban addig amíg az érvelés lépésrendje, a könyvcivilizáció végére utaló diskurzus irányvonalát követve át nem vezet bennünket az információs-kommunikációs technológia kérdésköréhez! Derrida, amidőn arról beszél, hogy az írás fogalmát a nyelv fogalmához hasonlóan az infláció, mármint az „írás” szónak túlzott igénybe vétele kerítette hatalmába, szót ejt a kibernetika programjáról is.¹² Egyúttal nyitva hagyja a kérdést, hogy a kibernetikus programnak vannak-e lényegbeli határai. Úgy érvel, hogy még akkor is, ha elfogadjuk a megállapítást, miszerint a kibernetika ki akarja szorítani az összes metafizikai fogalmat, mint például az emlékezet, az érték és a választás fogalmát, – *amelyek arra szolgáltak, hogy szembeállítsák a gépet és az embert* – meg kell tartani az írás fogalmát.¹³ Legalábbis addig, folytatja, amíg felszínre nem kerül a kibernetika történelmi-metafizikai beágyazottsága. A továbbiakban az elméleti matematika írását említi, amely belülről teszi kérdéssé a fonetikus írásban rögzült metafizikát, a tudás és a történelem filozófiai eszméjét. Majd az „információátvitel gyakorlati módszereire” hívja fel a figyelmet, amelyek annyira kitágítják az „üzenet lehetőségeit”, hogy az üzenet immáron nem valamilyen nyelv „frott” tolmácsolása. Úgy tűnik, hogy Derrida, legalábbis a *Grammatológia* felidézett gondolataiban, rokonszenvvel figyeli az információátvitel gyakorlati módszereinek ilyen irányú fejlődését, hiszen általa a szerinte évszázadokig ránk nehezedő fonetikus írás normája *önmagát* korlátozza, méghozzá amikor a nyugati metafizika egyre inkább kiterjeszti fennhatóságát a korábban független területekre. Az információátvitel technológiájának üdvös dinamikája tehát a nyugat-európai logosz-hagyományon belüli esemény, hiszen Derrida magának a fonetikus írásnak tulajdonítja ezt az önmódosítási, önkorlátozási erőt: kultúránk eszerint, a fonocentrizmus önkritikájának állapotában van. Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a kibernetikának és az írás „emberi tudományainak” nem véletlenszerű összekapcsolódása még gyökeresebb irányváltáshoz vezet. Nem kapunk azonban magyarázatot arra, hogy milyen módon nyilatkozik meg ez a gyökeres irányváltás, s az a kérdés is homályban marad, hogy a fonetikus írás önkorlátozásában kifejezésre jutott tendenciák vagy a beszélő alany távollétében működő információátvitel technológiája hova vezethetnek bennünket. Nekünk viszont ehelyütt kell felvennünk a fonalat, és itt kell kutatnunk a közvetlenül vagy közvetetten felvetődött kérdésekre vonatkozó válaszadás lehetőségei után – ezek a kérdések a információátvitel technológiájának, a telekommunikációnak a „könyvcivilizáció” berekesztődése után megvalósuló, *világtapasztalatot befolyásoló* kibontakozódásából adódnak. Ennek az erőfeszítésnek szembe kell néznie azokkal a jelenségekkel, amelyek megszabják az információátvitel technológiájával kapcsolatos többértelmű tapasztalatjelentéseket, és rá kell kérdeznie az újkori szubjektivitás jelzett önkorlátozási módszereire a kibernetikai programok planetáris kiszélesedésének környezetében. Végül

is ismételtelen felszínre kell, hogy törjön az ember és a gép századi egymásrautaságának kérdésköre, amelyet az információvitel technológiájának esetében is, mint annyiszor máskor, amikor a technika dilemmája merült fel, egymással szembenálló értelmezési irányulások, nevezetesen az apokaliptikus kritika és a kritikátlan dicsőítés különféle változatai jellemeznek. Így, míg az egyik vélemény a szertelenné vált technológiába/médiumokba belebonyolódott szubjektivitás kilátástalanságát, sőt, a kozmikussá dagadó tehetetlenségünket, domborítja ki, addig a másik az információátvitel közegeinek korlátlan felhasználhatóságát, maradéktalan instrumentalizálhatóságát hirdeti. Az előbbi arra ösztönöz, hogy temetkezzünk bele a könyvcivilizáció vége után bekövetkezett, posztmodernnek nevezett, helyzet vigasztalanságába, az utóbbi pedig azt a képzetet erősíti, hogy elérkeztünk a technológia vezérelte üdvözülés útjának utolsó állomására, ahol az esély az ölünkbe hull.

Az újkori racionalista szubjektivitás képleteiben a világtapasztalatot a tényekre való felbontás művelete szövi át. Az atomizált tényeket az ész kalkulatív eljárásai forrasztják egybe.¹⁴ A megismerő alanynak szakadatlanul az a feladat jut osztályrészéül, hogy a világtapasztalatban kiszűrje a környezetből eredő információkat, mégpedig annak érdekében, hogy a megismerés kiindulópontjai atomizálódott tényekként jelenítődjenek meg. Miközben így halmozza a tényeket, lehetősége nyílik arra, hogy az elvont racionalizmus világképét építse fel. Az elvont racionalitás módszerének foglalata: az „atomizált inputok összekapcsolása a gondolkodási funkciók komputacionalizmusával”.¹⁵ A lényegi összefüggésekbe való betekintés itt azok joga, akik készek arra, hogy szembenézzenek a tapasztalatban megmutatózó dolgok valódiságának a kérdésével. Az effajta módszertani eljárás úgy vásárolja meg biztonságát, hogy feláldozza az értéktételezéseket, s ezzel összhangban arra törekszik, hogy az objektívvá stilizált, „el-nem kötelezett” (Taylor), elfogulatlan látásmód okán kiszorítsa a szubjektivitás mozzanatait. A környezetből kioldódott atomizált elemeket az ész kanonizált mechanikus-okozati folyamatoknak veti alá, és olyan világképet hoz létre amely nélkülözi az érték tényezőjét. Minél inkább eltűnnek a szubjektivitás perspektívái, annál objektívabb az a rend, amelybe beilleszthetők az átdolgozásra, a „program realizációjára” váró információdarabok. Az atomisztikus-komputacionális világkép erődtítménye, a magányos, elszigetelt tudat tehát úgy formálja ki a világot, s úgy szerkeszti ennek egységét hogy benne feltáruljon a jelenségek objektív képviselője. A gondolkodás a szó mechanikus értelmében ugyan a testben történik, de az elvont ész eljárása eleve lehetetlenné teszi, hogy a világtapasztalat, a kultúrában vagy az életformában rögzült, *testileg* közvetített, egzisztenciális gyakorlat által jusson kifejezésre.¹⁶ Az ész úgy tesz szert az objektív világkép megrajzolását illető képességre, hogy kívülre helyezi magát¹⁷ a kultúrán, az életformán, s dekontextualizált helyzetből szemrevételezi az előtte kibomló jelenségeket.

Az informatikai-komputacionális struktúra homlokzatán világosan áll felírva az újkori elvont racionalitás képlete. Az informatikai-komputacionális ész, amely a korszerű kommunikációs technológiai hálózat alapjait képezi, voltaképpen a digitális egyetemesség, a teljessé váló kommunikabilitás révén biztosítja az elvont racio-

nalizmus folytonosságát. Ugyanakkor a világtapasztalat további formalizálásával radikalizálja az újkori szubjektivitás mélyén rejlő irányulásokat, ami révén új megvilágításba kerül a technika és a tudomány fogalma is. Az újkori tudomány eszméje tárgyra-utalt, módszertana tárgyhorizontú, hiszen erőfeszítései az előzetesen fennálló, re-prezentálható létezőket illető – az objektivitás nevét magának valló – értelmezésről tanúskodnak. A „posztmodern” informatikai tudomány „immáron nem kutatás-felfedezés, hanem a létrehozás/előhívás egy módja. Nem keres, hogy találjon...hanem létrehoz/előhív – nem tárgyakat hanem információkat, hogy azok felhasználhatók legyenek a majdani műveletek számára... A korszerű-eljövendő tudomány a létrehozás, előhívás, felhalmozás, leltározás és az információk feldolgozásának valamint akkumulációjának módozata”.¹⁸ A valószínűségi kalkulusok az elektronikus impulzusok egymásravonatkozódását (az ún. „igen/nem állásfoglalások”) írják le, ténylegesen az információk, az információs láncolatok végtelenbe mutató felhalmozódását készítik elő. A totalitást célzó numerizáció a szabadjára engedett, burjánzó jelek kombinatorikájában ölt testet. Az informatikai-elektronikai gép az adatokat úgy dolgozza át, hogy azokat a legkisebb logikai meghatározottságra szűkíti le, mégpedig azon számokra amelyek bináris kódokká és elektronikus impulzusokká alakulnak át. A legkisebb információs egység, a bit teszi lehetővé ezen műveletek egybekapcsolását.¹⁹ Az információ létrejötte voltaképpen a numerikus feldolgozhatóságtól függ, s nem fordítva.²⁰ Az újkori szubjektivitás a világot tényekre bontotta szét, ám az informatikai ész tovább megy ennél, a tényeket, valamint minden tulajdonságot és azonosságmozgatót, amelyet a környezetből szelektálunk ki, numerikus kombinációkra vezet vissza.

Összegezve, az informatikai jelkombinatorika létfogalmát már nem elégíti ki az újkori szubjektivitáshoz kötődő módszertani elemek (atomizmus, processzuálás, elfogulatlanság) pusztá felsorolása. Az informatikai nyelv olyan jelbirodalmat teremt, amelyben a világtapasztalat formái, a világkép részelemei gyökeres változásnak vannak kitéve. Azon elvek fénye, amelyek valamikor a létezők tagoltságát és különbség szerinti létét igazolták, elhalt. A tagoltság kategóriái elsüllyedni látszanak a digitális kontinuumban. A létezők az informatikai egyetemesség szintaktikus szerkezetében numerikus kombinációkra egyszerűsödnek, a világtapasztalat az informatikai tények viszonylataiban jut érvényre. A világ, mint az informatika kivételének tere, numerikus kombinációk állagában állandósul, ugyanis a tér és az időrelációk egyaránt informatikai tények gyanánt jutnak jogaikhoz. Mintha a létezők arra rendeltettek volna, hogy bevonhatóak legyenek a kommunikációs technológia kontinuumába: mintha a létezők alapanyagul szolgálnának a tobzódó jelek közötti kombinatorika, a kommunikációs-informatikai egységek, referencialitáshoz már nem tapadó kezelése számára. A világ immáron megszűnik a jelentések tartálya lenni, amelyeket a megismerő-tevételes alany önnön tudatában tükröztette, a világ legfeljebb az informatikai dinamika hálószerű szétterjedésének, a kalkulusok megnyilvánulások eredménye. Az informatikai nyelv közönyt tanúsít a szemantikai kategóriák, az igazság, referencia és a jelentés iránt – ez a közömbösség biztosítja a létezők egyetemlegessé váló dekodolásának gyakorlatát.²¹

Hogyan jelentkezik tehát a „posztmodernizáció” a kommunikációs praxis színterén, hogyan összpontosul az újkori szubjektivitás, az elvont ésszerűség „önkorlátozása” az informatikai-kommunikációs technológiákban? Miért csoportosulhat a „posztmodern” helyzet megannyi értékelése a kommunikációs technológiák értelmezése körül?

a) A „posztmodern” irányulások egyik fontossággal bíró ismertőjegye a referencia fennhatósága alól megszabadult nyelv igenlése.²² A nyelv ehelyütt voltaképpen formája annak a végtelen nomád vándorlásnak amelybe az eredettől, a végcéltól, az otthontól elszakadt és fedélre soha nem lelő vándor vettetett. A „posztmodern” nominalizmus megfosztja értékétől a nyelvileg-nem közvetített valóságképet, azt állítja, hogy visszaállította jogaiba a megnevezés gyakorlatát. A referenciától való eloldódás óhaját, a „valóság” korlátozó kereteiből, a szűknek minősített határokból való kitörés igényét a nyugati gondolkodás bináris ellentéteire (physis/techné, physis/nomos, érzék/értelem, jelölő/jelölt, stb.) irányuló dekonstrukció szándéka mozgatja.

Az információs technológiák világában a reprezentáció, a referencia, az információk nélkül közvetített „valóság” fogalmainak egyfajta kiszikkadása játszódik le. A reprezentációt, a „valóság” kivetítésének és birtokba vételének eljárásait felváltja a valóság szimulálása: matematikai modellek, digitális képek jelennek meg a valóság helyén, a telekommunikációs médiumok átveszik a referencia szerepét. Azokban a folyamatokban, melyek felszítják a képteremtés, az előhívás/létrehozás esztétikai örömet, a homo ludens jut szóhoz különös erővel. A digitális képek kivetítésének gyakorlata minden bizonnyal új fejezetet nyit a játék, azaz, a homo ludens történetében: a játékterek olyan kitágulása jöhet létre amelyben egy „új képzelőerő” (V. Flusser) találhatja meg helyét. Hiszen a lehetőségekkel való játszadozás, a váratlan, a meglepetésszerű elővárásolása a numerikus kódok szövevényéből az imagináció olyan felszárnyalásával kecsegtet amely maga mögött hagyva a referenciális világban elmerülő valósághűséget, az utánzás és a másolás kényszerét, talán példa nélkül áll a képteremtés hagyományában. Az imagináció a digitális környezetben mélyen belenyúl a realitás szöveteibe. A digitális lehetőségekhez való vonzódás táplálja a képzelet erejét: a homo ludens erőre kaphat a digitális projekciók világában. A simulacrumok felületein a tárgyiség új jelentése is kibontakozik. A simulacrumok esztétikai-technológiai alakzatai nem élesen körülmetsett, szilárd határokkal rendelkező tárgyak, hanem a játék törvényeinek engedelmeskedő pontok halmaza. A valószínűségi kalkulusok új lehetőség-fogalmat is segíthetnek napvilágra, nevezetesen egy olyan lehetőségfogalmat amely elrugaskodva a referencialitás súlyát hordozó valóságtól, „magasabban áll a valóságnál”. Feltételezhető tehát, hogy a digitális képek burjánzása mögött a játék másfajta pozícióját kell látnunk az emberi létezés alapvető jelenségeinek viszonylatrendszerében. A digitális projekciókban testet öltő képek, a „digitális esztétika” filozófiája egyenes úton vezet el bennünket az új technológiákba vetett remények mélyén lappangó utópiákhoz.

A poiesis új szelleméhez a mindennapok esztétizálása, a médiumok esztétizált retorikája illik. E retorikát, a beszédaktusok fogalomtárával élve, a performatív aktusok jellemzik. A performatív aktusok, ellentétben a konstatív állításokkal nem a referencialitáshoz, azaz nem a beszéd előtti tényállapotokhoz kapcsolódnak, hanem szituációkat teremtenek. Az informatizációs közegek performatív dimenziói az informatikai kor esztétikai sensus communisát szervezik, olyan szituációkat hoznak létre, amelyekben a digitális képek technológiai-esztétikai kritériumai érvényesülnek. Az informatikai-kommunikációs közegekben, a technológiai-esztétikai simulacrumokban kétségkívül továbbél az a tendencia, amelynek a harmincas évek egyes gondolkodói (mint például W. Benjamin) tudatában voltak: az esztétikai tapasztalat mélyreható megváltozása a technológiai eljárások lendületes fejlődésének kontextusában.

Hovátovább, a digitális képek sokszorozódása, az életvilág áthatása a technológiai-esztétikai kritériumok által, beteljesíteni látszik az említett tendenciát, mégpedig, az esztétikai tapasztalat függését a technológiai kritériumoktól.

A digitális logika szétfeszíti a linearitásban rekedt alfabetikus írás kereteit is, zárójelbe teszi a létezőket, amelyek az informatikai nyelv propozicionális kalkulusai számára csupán ugródeszkaként, elrugaszkodási alapként szolgálnak. A mediatizált-elektronizált életvilágban a valóság csupán egyike a digitális konstellációknak. Egy derrida-i szóhasználat alapján azt mondhatnánk, hogy a referenciális jelentés csupán ürügy²³ az informatikai kalkulusok számára, hogy kivetítsék a lélegzetállító sebességgel megjelenő referencianélküli képeket. Az informatikai nyelvben gyökeret vert az autoreferenciálítás tendenciája. A lineáris írás kulturáját felváltja a digitális képek, a simulacrumok kultúrája, a valószínűségi kalkulusok megnyilvánulásának folyama. A könyv eszméjének berekesztése nem azt a képtelenséget jelenti, hogy a könyv architektúrája eltűnik a kultúránkból, hanem azt, hogy a digitális képek alapjaként fennálló információs kalkulusokhoz fűződő stratégia fölébe kerekedik a könyv eszméjében rejlő mozzanatoknak.

A „posztmodern” gondolkodók által elmarasztalt referencia-fogalom mögött a transzcendentálisként feltételezett nyelvnélküli „valóság” húzódott meg, amelyet a nyelv részelemeinek kellett tükröznie. Tagadhatatlan a hagyományos filozófiai reflexió kötöttsége a tükörhöz²⁴ – a jelenlét re-prezentálásának tradicionális igényét megannyi bölcséleti, gondolati rendszerben azonosíthatjuk. A digitális vizualitás tereiben elenyészőben van e hagyományos igény jelentősége; ha a digitális képeket továbbra is tükörként kívánjuk láttatni, akkor azt kell hangsúlyoznunk, hogy ezek nem visszautkrözik, hanem előhívják/létrehozzák a felületükön megjelenő alakzatokat. A digitális kép tehát: „produktív tükör”.²⁵ A simulacrumok „posztmodern” kavalkádjában, amelyet az információk pazarlóan áradó folyama itat át, az információs-technológiai és telekommunikációs közegek birtokolják a transzcendentalitás rangját: a világ itt nem más mint simulacrumok, infinitezimális memóriák, mikrofolyamatok, az információk „disszeminációinak” gyűjtőhelye. De nem sötétíti-e el voltaképpen az információk bősége, az információk többlet-létének özöne, a digitális képek önkénye a világfogalom napját? Nem kebelezi-e be a létezők informatizációja a világfogalmat? Nem fenyegeti-e a világtapasztalat horizontját az az eksztázis, amelyet a létezők informatizációja, a telekommunikáció és a számítógépek egysége kínál fel nekünk? Baudrillard, aki szerint a „posztmodern” helyzetben a létezők már nem tudnak lélegzetet venni ha nem vonatkoznak valamilyen módon az információs-kommunikációs technológiákra, megjegyzi: „Az univerzum teljes előreláthatósága...az univerzum legalantasabb formája. Lehetséges-e, hogy a tudomány és az információ finalitása előrevetíti az univerzum végét egy szisztematikus, noha tudatalatti degradáció révén, annak ellenére, hogy a tudományt egy utópia, mégpedig a világ megmentéséről szóló utópia lelkesíti, amely az információk révén valósulhat meg? A legnagyobb számú információ felhalmozása véget vethet a világnak. Mint abban a mesében, amelyben az Isten kilenc milliárd nevről esik szó: abban a korban, amelyben a számítógép felvonultatná az összes nevet, a világ eltűnne, a csillagok kihúynának. Az informálás rendszere így a világ megszüntetésének eszköze lenne, amely nélküle sohasem merülne ki”.²⁶ Vagyis, a megnevezés informatikai gyakorlata, az „informatikai nominalizmus”, éppen akkor, amikor azt hihetnénk, hogy egy újfajta szabadság lehetőségét

csillantotta fel, maga alá gyűrheti a világot. A létezők totális informatizációja a mindent-tudás lehetőségével kísért, melynek lényege a tudat azon képessége, hogy összegyűjtse az információkat, és bármelyik pillanatban aktualizálja őket.²⁷ Az informatizáció totalitarianizmusa feláldozza a világot az egynemű, egységes kommunikációs tér megteremtése, a dekódolás egyetemlegesítése kedvéért. Azzal nyilvánvalóan számot kell vetnünk, hogy a világtapasztalat milyen hozadékaikkal szikkadnak el ezáltal. Ugyanis, a világfogalom elveszti súlyát a digitális folytonosságban – a hagyományos alakjában legalábbis; a „posztmodern” simulacrum élénk tároló képei Baudrillard szerint „valóságtöbbletet”, „hipervalóságot” teremtenek. Olyan sajátos valóságképletet amelyben a tapasztalategészt a mindent-láthatóság, az előhívhatóság/létrehozhatóság totalitást ostromló elvei vezérik. Baudrillard világképében a referenciális szférák már csak rúnák formájában maradtak fenn. A hipervalóságot folytonosan újrateemtő informatikai-Leviathán elavulttá teszi nemcsak a „valóság” birtokbavételének, de a médium fogalmát is. Emaz utóbbi ugyanis mintegy a „valósághoz” csatolt képzelőerő meghosszabbítódásaként létezik, viszont a hipervalóságot előhívó/létrehozó telekommunikációs technológiák kifosztják a valóság tartalmait. A médium fogalma, a „valóság” teljessé váló kiürítése után, ezen érvelés alapján, fogalomkincsünk felesleges kellékeként említhető: a médium fogalmának addig van értelme, amíg szükség mutatkozik a valóság és a médium hieratikus különválasztására. Abban a pillanatban viszont, amikor a mediatizált környezet magába szívja a „valóságot”, a médium fogalmának már nincs jogosultsága. Baudrillard jéghideggé hűtött világában, a létezők magukon viselik az informatizáció *teljhatalmának* pecsétjét. Itt a modern világtapasztalat ósrégi mozzanatainak horizontja mint például a történelem csupán elvesztett referencia gyanánt, illetve a „retro” formájában vannak jelen. Mert a mesterséges történelmi memória nem annyira az emlékezet meghosszabbítódásaként lép a színpadra, hanem az előhívhatóság/létrehozhatóság elveit követve inkább emlékezhelyettesítőként jut érvényre. Kevés dolog jellemző olyan kérelhetetlenül az informatikai-kommunikációs technológiák ellentmondásaira mint a történelmi emlékezet esztétizálásában/mediatizálásában rejlő irányulások. Egyfelől, a médiumok megsokszorozódása a történelemre vonatkozó információk hallatlan felhalmozását teszi lehetővé. Másfelől, a médiumok hatalmában tartott emlékezet egyfajta elszorvasztásnak van kitéve, mert híján van az történelmi tapasztalategészhez szervesen hozzátartozó megrendültségnek, amely a múlt jóvátehetetlen szenvedéseivel kapcsolódik. Baudrillard okfejtésében ugyanis,²⁸ szöges ellentétben a kibernetikai tradícióval, az információ az entrópiával egyenlítődik ki, s ezáltal olyan tudássá alakul át amelynek fő vonásai a „rendszer” közömbösítésében merülnek ki. Kielezve, a szóban forgó érv azt jelenti, hogy az információs-kommunikatív technológiák közegében megnyilvánított történet már az eredeti történet rangját veszített változata. Ha az emlékezet esztétizálásának és közömbösítésének gyakorlata az információs-kommunikációs technológiákban totálissá válik, akkor a történelem megszomorítottjaira vonatkozó visszaemlékező szolidaritás Walter Benjamin által kiemelt elve, valóban elveszti minden időszerűségét. Ha a történelmi tapasztalatunk az életvilágunk informatizációs túlsúlya okán a simulacrumok mindenhatóságába süpped, akkor kétségessé válhat a történelmi reflexió polgárjoga. Az információs-kommunikációs technológiák kapcsán felderengő, ezen megvetésre véletlenül sem méltó tendenciák, a „közömbösség utópiájában”²⁹ jutnak forrponjukra. A közömbösség utópiája, egy a post-histoire-ra

jellemző állapot bélyegét viseli magán, olyan szereplőket vonultat fel, akik eltávolodva az elmúlásra ftélt történelem emlékoszlopaitól, immáron a közömbösség magaslatáról tekintenek le a történelem vigasztalan folyamára. Ez a megvalósult közömbösség nem a múlttal szembeni helyes távolságtartás rejtjele lenne, benne valójában a történelmi reflexió hiánya mutatkozna meg.

Minél inkább szerteágazik a kommunikáció informatikai-technológiai rendszere, annál inkább számíthatunk az időtapasztalat mélyreható módosulásaira is. A hagyományos időreflexiónak, amely az időmozzanatok közötti hieratikus viszony tételzését választotta kiindulópontjául, s leginkább mindenestül alárendelődött a történelembe beleírt célirányos mozgásnak, kiveszőfélben van a jogosultsága az informatizációs közegekben. Ezek sugárzó felületein a visszajátszás, az ismétlés, így az előhívhatóság vagy az információk ismételhetősége, a reverzibilitás, valamint az információk egyidejűségének, a mindenütt-jelenvalóságnak az elvei uralkodnak. Körkörös időbeliséget hívnak életre. Az ismétlés, az „azonos visszatérése”, szerkezeti alapeleme az informatikai közegek működésének. Az egyenesvonalú idő hieratikus viszonylatai elhalványulnak a telekommunikációs, körkörös szerkezetű időbeliség környezetében.

b) A kortárs gondolkodás észjárásában roppant jelentőséggel bír a jelenlét középpontjának kritikai kiderítése. Mert hiszen kézjegyéhez tartozik ez a kritika, amely a struktúra koherenciájának, a totális formának³⁰ egy adott középponttól való függését pellengérezzi ki. A központosítás különféle torzszüleményeinek bírálata találkozik az informatív-kommunikációs technológiák által kibontott folyamatokkal. A létezés in-formatizációvá való változtatásának gyakorlatai, a kommunikabilitás egyetemleges szorgalmazása segítséget nyújthat a központtalanítás, a megváltoztatandó térszabályozás stratégiája számára, ám nem mentes azoktól az ellentmondásoktól, amelyeknek az újfajta technológiák értelmezői legtöbbször hátat fordítanak, anélkül, hogy megcáfolták volna őket. Ezen ellentmondások az információk intézményes központosítása, monopolizálása és az információs pluralitás szétterjedésének egyszerre megvalósuló, egymásnak feszülő tendenciáiban nyernek lényegi kifejezést, de a delokalizáció³¹ és a relokalizáció ellentétes irányú, versengő mozgásaiban is tetten érhetők. Tudniillik, az informatizációs kommunikabilitás széleskörű megteremtése csak akkor válik lehetségessé, ha az információs-kommunikációs technológiák hálózata megtöri a lokális, a *genus loci* ellenállását³² és kiszolgáltatja azt a delokalizáció, deteritorializáció³³ egyneműsítő folyamatainak. Hiszen a lokalitás jellegzetességeibe kapaszkodó ember csak úgy domboríthatja ki helyének különösségeit, ha azokat minél hathatósabban az elvontság, a numerikus nivellálás föltartóztatlan folyamataihoz rögzíti. De nem veszti-e el ezáltal mindazt, amin még érezni a *genus loci* lehetét, önnön lényegi kifejezését; nem mosódnak-e el a helyi jellegzetességek az informatizáció folytonosságában? Az informatikai topográfia és a tér digitális intézményesítése a numerikus kódoknak a kultúrában betöltött szerepe révén egy szintre hozhatja és egymással felcserélhetővé teheti a különféle lokalitásokat, amelyek ilymód az informatikai térkép-hálózat egy atomjává zsugorodhatnak. A lokalitások gazdagon pompázó sokszínűségét ezek szerint már nem burkolnák az áttekinthetetlenség jelei. A helyinek hálószerként való létezése mögött a térbeliség tökéletes átjárhatóságát és a hozzáférhetőség elvének térnyerését, valamint az elvontság diadalát pillantjuk meg. A sajátos helyi jegyek helyébe az informatikai fluxus keresztmetszete kerülhet. Hogy az informatizáció kaput nyithat a tér intézményesítésének plurális alapon történő

szabályozása előtt, azt alighanem senki sem vitatja. Így, a delokalizációval a relokalizációs irányulások, a decentralizált információk helyhez kötöttsége, a „reteritorializáció”, az információk igazságosabb elosztása, a központosított információ-felhalmozással, a regionális informatizáció gyakorlata állíthatók szembe. Ugyanakkor, az informatizáció folyamataiból kinőtt tekintélyelvű erők egy csapásra fölébe nőhetnek az informatikai pluralizmus, a központtalanítás áhított értékeinek.

Az informatikai földrajz hagyományos egysége a világfalu, melynek létezésében tetőpontra hág az in-formatizáció folyamatainak elvontsága – Baudrillard óriási földrajzi falunak nevezi e téregységet melynek a felülete, a sivatagéhoz hasonlóan, elvesztette jelentőségét. Az informatizált egynemű térben olyan szerep jut a konkrét, a lokálisnak, mint amilyet a természet szán a homokszemnek a sivatagban. Az információs-kommunikációs planetáris közegek csillogó-villogó felületeinek rejtély és mélységnélkülisége az áttetszőség megvalósításával kérkedik. A numerikus nivellálás egyenes következményeként jön létre az áttetszőség *világméretűvé* válása.

A globális falu plurális felületeivel, megsokszorozódott kódjaival úgy emelkedik fel előttünk, hogy eltakarja a hagyományos világtapasztalat horizontját. Mert a világ fogalmával összhangban van a horizont eszméje, amely a „közel” és a „távol”, a hozzáférhetőség és az elérhetetlenség egymásra mutató tapasztalatainak jegyében áll. Így, míg a „közel” feltártsága számunkra az elérhetőségben, az érthetőségben rejlik, addig a „távol”, akármennyire is a végtelen messzeségre vonatkozódna tekintetünk, visszahúzódik előlünk. A fenomenológiai világértelmezés beszél erről a tapasztalatról, amely az örökösen új horizontokra való nyitottságban ölt testet.³⁴ A világ, Blumenberg megfogalmazásában, nem más mint az össz horizont horizontja.³⁵ A világ fogalma a horizontok összegyűjtöttségét jelenti, a világban benne-létünk az önfeledtség alapján működik. Az informatizációs-kommunikációs „szem”, a képernyő mozgását és a telekommunikáció rendszerében kivetülő képek ömlését követő látásmód azonban megkerüli a horizontot, túllép a „távol” és a „közel” egymást feltételező tapasztalatain, „meghaladja” a látókör korlátjait. Az informatikai világfalu lakója, aki az információs-kommunikációs technológia rendszerére bízva világtapasztalatát és a világban való tájékozódást, híján van a horizontra való utaltságnak. Számára a „közel” és a „távol” tapasztalata egybeolvad, őt nem a horizont és a világ tapasztalata, hanem a „maradék nélküli” elérhetőségre és hozzáférhetőségre vonatkozó technológiai lehetőségek, valamint az abszolút közelség elvei irányítják. Csak az létezik igazán, ami elérhető, amit a mediális hozzáférhetőség jellemez;³⁶ csak az nyilvánulhat meg, ami hiánytalan részeleme az informatizációs-kommunikációs falunak. Csak annak van jelentősége, ami dekódolható a kibernetikai folytonosság keretein belül, annak van értéke, amit maradéktalanul rendelkezés alá vonhatunk. A világ nem „végtelen” (Gadamer), a horizontok nyitottságát léteztető tér, hanem legfeljebb zsúfolt informatikai leltár, amely numerikus kódok tárolójának alakjában jelenik meg számunkra.

c) Az informatizációs közegek elemzése szembesít bennünket a kommunikációs készség, a dialógikus érdekek, valamint az értelemkonstitúció kérdéseivel. Azon rekvizitumok között, melyeket az in-formatizáció stratégiája szükségesnek talál önnön gyakorlatának fellendítéséhez, szembetűnően hiányzik a testiség. Nyomatékos jelentőséget kap ehelyütt az elvont racionalizmus említett viszonya a testileg közvetített egzisztenciális praxishoz. Az elvont racionalizmus hőjét látjuk viszont a kibernetikai egynemű térben, a test-lélek dualizmusa újjátódik fel itt. Mert a testiség, mint az

egzisztenciális gyakorlat határfogalma, kihullik a kibernetikai gondolkodás érdeklődési köréből. Az áttetszőség, a mediatizált felületek szféráiban nincs helye a testiség értelmezésének.

A testiség kérdése útmutatást tartalmaz a kommunikáció újragondolása szempontjából. A kommunikáció, a fenomenológiai kutatásokkal összhangban, nem egyszerűsíthető le a tapasztalati interakciókra, sajátos módon az interakciók „háttérében”³⁷ történik. A tapasztalati interakciók, mint például a beszéd, csupán a szituációkban aktualizált kivetülései a kommunikáció történésének. A horizontok szituációhoz való kötöttsége világtapasztalatunk mibenlétére, a *testileg meghatározott világtapasztalatra* derít fényt. A kommunikáció történése nem választható el a testiség megnyilvánulásaitól; az egyed gesztusrendszere, a mimika, melyek olyannyira hozzátartoznak a kommunikációhoz, már „önmagukban véve is kommunikatív értékkel bírnak”.³⁸ A testiség az alany és alany között történő megértés technológiai szimulációjával szemben határként tűnik fel, a testiség nem válhat a technológiai szimuláció tárgyává.³⁹ A kommunikációban felfénylő testiség ugyanis nem integrálható az informatikai kalkulusok stratégiájába. Az informatizációs tekintet nem hatolhat át a testiségen – a testileg közvetített egzisztenciális gyakorlat kívül esik az informatizációs felségterületein.

A testiséggel kapcsolatos eszmefuttatás szoros összefüggésben áll az értelemkonstitúció kérdésével. Ahogy Merleau-Ponty írta, a testiség az értelemteremtés fundamentuma, minden értelemteremtés a testiségben gyökerezik. A kommunikáció kortárs értelmezéseiből tudjuk, hogy a kommunikáció nem az értelem közvetítésének közege. Lényegét nem az értelem átvitelének műveletei jelzik, amelyek az előzetesen létező értelem integritását hivatottak megőrizni, a kommunikáció folyamatát az értelem létrehozásának történése alapozza meg. E történés, az értelem létrejötte, melyhez a megértés kötődik, a szemantikus és a nem-szemantikus mozzanatok⁴⁰ mozgásterében azonosíthatók. Mi sem lenne azonban idegenebb a kommunikáció nem-reduktív értelmezésétől, minthogy az értelem fogalmát a bizonyosság jellegzetességeivel körülaggatni. Mi sem lenne tévesebb ezen értelmezés szemszögéből, mint az értelem monisztikus, „autentikus”, a többértelműséget kiiktató egységének hangoztatása. A kommunikáció tartománya, az alany és alany közötti viszony elválaszthatatlan a sokértelműség megnyilvánulásától. Mármint, a testiséghez hasonlóan, az értelem kérdésköre is kivonja magát az informatizáció gyakorolta ökonómia alól. Baudrillard lehangoló, gyakran túlfeszített, polemikus éllel megfogalmazott töredékei egyikében arról értekezik,⁴¹ hogy egy olyan univerzum részesei vagyunk, amelyben egyre több az információ, ám egyre kevesebb az értelem. Az információ ugyan teremt értelmet, ám nem képes kompenzálni a jelentések eltűnését. Hiába szorgalmazzuk a tartalmak szétszóródását és az üzenetek kommunikálhatóságát, az értelem pusztulása gyorsabban megy végbe. Ebben az univerzumban megvalósul Shannon régi álma, miszerint az információ körforgása nem foglal magába semmilyen értelemmel közvetített célt, vagy értékhangsúlyos elemet: az instrumentalitás megtestesítőjeként a tiszta cirkularitásra egyszerűsödik. Az információ *közvetlenül* rombolja és közömbösíti az értelmet és a jelentést. Csupán mímeli a kommunikáció történését. Így Baudrillard. Hangsúlyoznunk kell: az informatikai gyarmatosítás akkor lép fel, ha az informatizáció jelenik meg a kommunikáció helyén, értelemteremtés gyanánt. A kommunikáció tartalmai nem meríthetők ki az informatikai ökonómia, vagy az informatikai

okozatiságban érvényes Igen/Nem állásfoglalások egyértelműségeinek révén. A kommunikáció története ellenáll az áttetszőség, az egyértelműség önkényuralmának. Derrida éppen a mediális áttetszőség diktatúrájával szemben tartja szükségesnek kiemelni, a jelek sokértelműségét őrző írás fogalmát.⁴²

*

Az informatizáció hozadékai között, láttuk, hatalmas diszkrepancia tátong. Az életvilág informatív-technológiai meghatározottságában mintaszerű módon bennefoglaltatnak a „posztmodern” helyzet ellentmondásai. Ezen ellentmondások, melyek tartós feszültséget kölcsönöznek az új technológiai kultúra páratlan hatásának, a „posztmodern” mikro és makro-konfliktusok csomópontjai. Az információ eszköze és tárgya a hatalmi harcnak azokon a területeken, ahol a stratégiai racionalitás és nem a kommunikatív történet kritériumai a mérvadóak. Civilizációinkban, mely a dolgok cserélhetőségén alapul, az információ megannyi esetben egyet jelent egy olyan mozzanat birtoklásával, amelyre a titok fátyla borult. Az informatizáció elemzése szíven találja a hatalom és a tudás viszonylatának problémáját. Fel kell vetnünk az információ és a kommunikáció egymásvonatkozásának kérdését és értelmeznünk kell, hogy az életvilágunk kommunikatív megnyilvánulásai és nem kommunikatív mércéi, miközben ezen utóbbiak civilizációnk funkcionális szükségszerűségeiből fakadnak, hogyan viszonyulnak egymáshoz.

¹H.Blumenberg: *Lesberkeit der Welt*, Suhrkamp, Frankfurt/M, 1981, 140.

²Lásd: J.Böhme idevonatkozó szavait a természet nyelvéről, idézi: W. Benjamin: *A német szomorújáték eredete*, in: Angelos Novus, Magyar Helikon, 1980, 410.

³J. Derrida: *Grammatológia, Életünk-Magyar Műhely*, Szombathely-Párizs-Bécs-Budapest, 1991, 25-41. Derrida ezirányú gondolatait bírálja E. A. Havelock (E. A. Havelock: *The Muse Learns to Write*, Yale UP, New Haven and London, 1986) és az „oralist school” alapján W. Ch. Zimmerli: *Das antiplatonische Experiment. Bemerkungen zur Technologischen Postmoderne*, in: W. Ch. Zimmerli (Hrsg.), *Technologisches Zeitalter oder Postmoderne*, Wilhelm Fink Verlag, München, 1988, 13-15.

⁴Hogy a gondolat már régen felsejlett, bizonyítja W. Benjamin megállapítása: „...minden jel arra mutat, hogy a könyv, ...a hagyományos alakjában legalábbis, a vég felé tart”, W. Benjammín: *Egyirányú utca*, in: *ibidem*, 498.

⁵*ibidem*: 37.

⁶J. Derrida: *ibidem*. 28.

⁷J. Derrida: *La dissémination*, Le Seuil, Paris, 1972, 15.

⁸V.ö. az előszóval kapcsolatos eszmefuttatásokat, amelyben arról olvashatunk, hogy Derrida egész könyve előszó, egy meg nem írt könyvhöz J. Derrida: *La carte postale, de Socrate á Freud et au-delà*, Aubier-Flammarion, Paris, 1980, 7-8. Derrida szerint az utószó nem egy fenomén a többiek között, hanem a par excellence intézmény amely előírja a könyv kompozícióját, azt, hogy miért és hogyan kell a könyvet kontruálni.

⁹A könyv eszméje és a zsidó „jelenlét” közötti viszonyról, a könyvben a könyvről való írás lehetőségéről, lásd: J. Derrida: *E. Jabés et la question de livre*, in: J. Derrida: *L'Écriture et la Différence*, éd. Seuil, Paris, 1967, 409-428.

¹⁰*La dissémination*, *ibidem*, 13.

¹¹A jelenlétfizikában a „közlésem akkor birtokolja az írás szerepét, azaz az olvashatóságot, ha olvasható marad minden meghatározott címzett eltűnése után”. J. Derrida: *Signature événement contexte*, in: J. Derrida: *Marges de la philosophie*, éd. Minuit, Paris, 1972, 374.

¹²J. Derrida: *Grammatológia*, *ibidem*. 29

¹³A *Grammatológia* ezen gondolatát egy másik megállapítás magyarázza: „Nem az írás végének korszakát tapasztaljuk, ahogy ezt MacLuhan ideológikus eszmefuttatásaiban állítja, miszerint újra létrejönne az áttetszőség”, J. Derrida: *Signature événement contexte*, in: *Marges de la Philosophie*, éd. Seuil, Paris, 1972, 391.

¹⁴Ch. Taylor: *Lichtung or Lebensform: Parallels Between Wittgenstein und Heidegger*, *Theoria*, 1989/1, 9-21. A továbbiakban is támaszkodni fogok e tanulmányra.

¹⁵*ibidem*. 11. Az elmondottakhoz kapcsolódik: M. Heidegger: *Lét és idő*, Gondolat, Budapest, 1989, 214-223. Heidegger szerint az effajta eljárás izolált predikátumokat érvényesít, a világ pedig a predikátumokra támaszkodó kalkulus kifejeződéssé válik.

¹⁶Taylor abban látja Heidegger és Wittgenstein időszerűségét, hogy a testileg közvetített elkötelezett egzisztenciát afirmálják az újkori szubjektivitás képletével szemben, *ibidem*, 13. K. O. Apel szerint a megismerés testileg közvetített apriorijának elutasítása csupán végső következménye a szubsztanciák karteziánusi dualizmusának, K. O. Apel: *ibidem*, a testnek a filozófiába való bevonásával kapcsolatban azonban főképpen M. Merleau-Pontyt kell említeni, *Phénoménologie de la Perception*, Paris, 1945.

¹⁷Derrida metafizika-bíráta jól írja le ezt a mozzanatot. A metafizikában a struktúra strukturalitása a világra mint a totalitás középpontjára utal amely egyúttal nem a totalitás rész, mert a totalitás középpontja „kívül esik” a totalitáson. Ezt nevezte Derrida ellentmondásos koherenciának, J. Derrida: *Writing and Difference*, The University of Chicago, Chicago, 1978, 279.

¹⁸I. Urbancić: *Znanost i tehnika na prijelomu iz modernu u suvremenost*, in: *Znanost, tehnika, društvo*, Biblioteka Politička Misao, Zagreb, 1980, 34.

¹⁹E. Couchot: „Hybridations”, in: *Les Immatériux*, éd. Autrement, Paris, 1985, 127. G. Raulet: *Nova utopija/Sociološko i filozofsko značenje novih tehnologija komunikacije*, in: *Postmoderna /Nova epoha ili zabluda/*, Naprijed, Zagreb, 1988, 41.

²⁰„Az információ végeredményben mindaz ami a numerikus feldolgozhatóság tárgyává válhat”, P. A. Mercier, F. Placard, V. Scardigli: *La société digitale*, E. du Seuil, 1984, 23. G. Raulet: *ibidem*, 48. V.ö.: „Az információ ...az üzenet forrásának statisztikai tulajdonsága”, U. Eco: *Kultura, informacija, komunikacija*, Nolit, Beograd, 1973, 31.

²¹Deleuze és Guattari szerint az „elektromos fluxust a nem-specifikált fluxus megvalósításának tekinthetjük...az elektromos nyelv nem a hang avagy az írás közvetítésével valósul meg, az informatikának nincs ezekre szüksége...a számítógép a pillanatnyi és a generalizált dekódolás gépe”. G. Delez, F. Gatar: *Anti-Edip*, Sremski Karlovci, 1990, 197.

²²„Eltűnt az a lehorgonyozottság amellyel a nyelv a referenciában rendelkezett”, J. F. Lyotard: *Le Postmoderne expliqué aux enfants*, éd. Galilée, Paris, 1986, 14. Ugyanezen irányulások tapasztalhatók a neopragmatizmus antireprezentacionalizmusában, D. Davidson: *A Nice De-*

rangement of Epitaphs, in: Truth and Interpretation..., Ed. Ernst LePore, Blackwell, Oxford, 1986, 445-446.

²³Erről, Almási M.: Anti-esztétika, Budapest, 1992, 174.

²⁴R. Rorty úgy véli, hogy a filozófusok dolga abban rejlett, hogy csiszolják, tisztítják a tükröt, R. Rorty: Philosophy and the Mirror of Nature, Basil Blackwell, Publisher, 1980, 12.

²⁵A „produktív tükrőről”, : J. Derrida, La dissémination 5., L'écran, L'écrin, Critique, 1969/261.

²⁶_Bodrijar: Fatalne strategije, Novi Sad, 1991, 76.

²⁷Lyotard összekapcsolja a tudatot a memóriával, a retenció husserli értelmében. A teljes informatizáció a leibnitz-i istent, mint tökéletes archiválót idézi fel. J. F. Lyotard: Le temps aujourd'hui, Critique, 1988/493-494, 564.

²⁸Baudrillard példája szerint a holocaust feledése a holocaust része. A mesterséges memória a zsidók elpusztításának in-szcénálása, ám túlságosan későn, hogy valakit nyugtalanítson. A médium egyébként is hideg és feledést sugároz ki.

²⁹G. Raulet: ibidem, 41-44.

³⁰J. Derrida: Writing...ibidem.

³¹A delokalizációról: V. Descombes: Dé-localisation-Adresse aux utopistes, in: V. P. Furter/ G. Raulet (dir.), Stratégies de l'utopie, Galilée, Paris, 1979, 134.

³²L. Giard/M. de Certeau: L'ordinaire de la communication, Dalloz, Paris, 1983, 4. G. Raulet, ibidem, 50.

³³Ezt a fogalmat Deleuze és Guattari használták idézett művükben.

³⁴E. Husserl: Cartesianische Meditationen, M. Nijhoff, Den Haag, 1963, 82; H. G. Gadamer: A nyelvek sokfélesége és a világ megértése, Athenäum, 1991/1,9.

³⁵H. Blumenberg: Matthauspässion, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M, 1988.

³⁶Baudrillard szerint az új világfalu lakója a skizofrénikushoz hasonló, akit a mindenhez való túlzott közelség, az őt érintő dolgok összevegyítése jellemez.

³⁷A háttér fogalmáról, lásd, Blumenberg: ibidem.

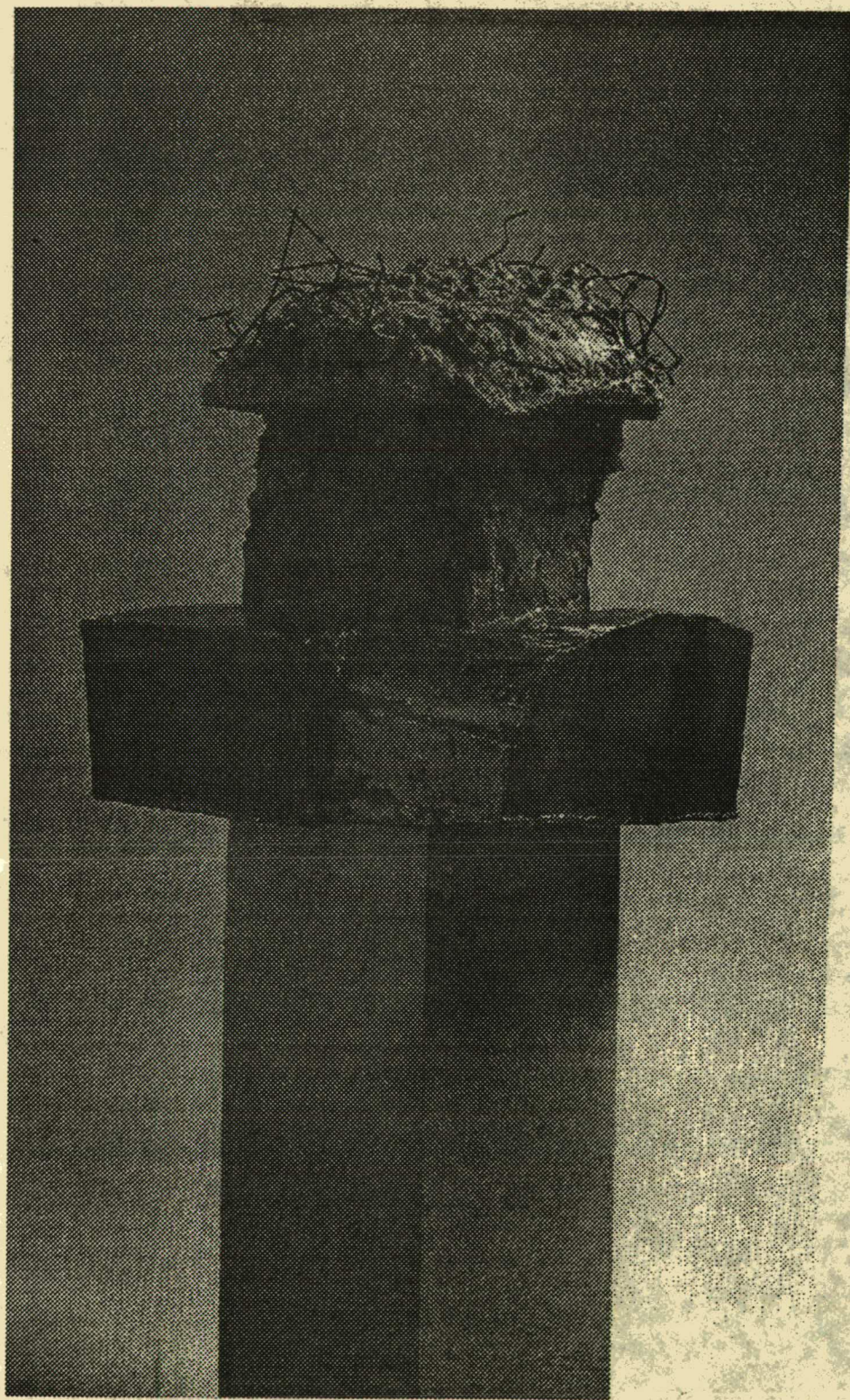
³⁸P. Koslowski, ibidem

³⁹P. Koslowski: Die postmoderne kultur, München, 1987, 43.

⁴⁰Derrida helyesen mondja, hogy a kommunikáció olyan szemantikai teret nyit meg, amelyet nem lehet a szemantikára leegyszerűsíteni, J. Derrida: Signature...ibidem, 367.

⁴¹J. Baudrillard:

⁴²Derrida: ibidem,

BOTOND: Robert Jungk, Atomstaat 1993, vaslemez és beton